

فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی - واحد شوشتر

سال چهارم، شماره یازدهم، زمستان ۱۳۸۹

تاریخ دریافت: ۸۹/۱۰/۴ تاریخ پذیرش: ۸۹/۱۲/۲

صص ۴۱ - ۵۴

تحول وضع زناشویی و تغییر الگوی سنی ازدواج در ایران

علی اصغر مهاجرانی^۱

چکیده:

در این مقاله از دیدگاه جمعیت‌شناسی و با استفاده از نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن در سال‌های مختلف و داده‌های آماری ازدواج و طلاق، وضع زناشویی جمعیت ایران و تغییرات آن در چند دهه گذشته بررسی و تجزیه و تحلیل شده است. یافته‌های این بررسی نشان می‌دهد که عمومیت ازدواج در ایران، هنوز در سطح بالایی است، ولی تغییر قابل ملاحظه‌ای در الگوی سنی ازدواج دیده می‌شود که می‌تواند حاکی از افزایش مجرد قطعی و کاهش عمومیت ازدواج در دهه‌های آینده باشد. همراه با افزایش سن ازدواج مردان و زنان از فاصله

سنی ازدواج آنان کاسته شده است. این کاهش به ویژه در مناطق روستایی بیشتر بوده و میزان‌های ازدواج و طلاق در دهه گذشته رو به افزایش بوده است.

واژه‌های کلیدی: وضع زناشویی، الگوی سنی ازدواج، عمومیت ازدواج، سن ازدواج، میزان‌های ازدواج و طلاق

مقدمه:

وضع زناشویی جمعیت یکی از جنبه‌های اساسی ساخت جمعیت است و در این رابطه عمومیت ازدواج، سن ازدواج، الگوی سنی ازدواج و میزان‌های ازدواج و طلاق مورد بررسی قرار می‌گیرد. عمومیت ازدواج نسبتی از جمعیت را نشان می‌دهد که در طول زندگی خود حداقل یکبار ازدواج کرده اند. عمومیت ازدواج با نوع معیشت، سنن مذهبی و معیارهای اخلاقی یک جامعه بستگی دارد.

سن ازدواج زنان، عامل تعیین کننده طول مدت باروری است. ازدواج در سنین پایین به معنی طولانی تر شدن دوره باروری و احتمال داشتن فرزندان بیشتر است. سن ازدواج متغیری بینابین یا تعیین کننده‌ای است بلافصل که ساخت‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، عوامل جمعیت شناختی، محیط زیست و هنجارهای اجتماعی از طریق آن بر باروری تأثیر می‌گذارد. الگوی سنی ازدواج تغییراتی که در نسبت ازدواج کرده‌ها در گروه‌های سنی پدید آمده را نشان می‌دهد و میزان‌های ازدواج و طلاق بیشتر تحت تأثیر دوره‌های رونق و رکود اقتصادی است.

معمولاً عمومیت ازدواج بیشتر با سن ازدواج کمتر و میزان‌های ازدواج بالاتر همراه است در حالیکه عمومیت ازدواج کمتر با سن ازدواج بالاتر و میزان‌های ازدواج کمتر مشاهده می‌شود.

۱- وضع زناشویی:

وضعیت افراد از نظر زناشویی که از اطلاعات به دست آمده از سرشماری‌ها، آمارگیری‌ها و نظام‌های ثبتی مشخص می‌شود، یکی از جنبه‌های اساسی ساخت و ترکیب یک جمعیت است، معمول ترین روش دسته بندی افراد از نظر وضع زناشویی که سازمان ملل متحد آنرا توصیه کرده، متمایز کردن جمعیت به پنج دسته است:

۱- افراد مجرد (هرگز ازدواج نکرده)

۲- جمعیتی که در حال حاضر همسر دارد.

۳- افراد طلاق گرفته که دوباره ازدواج نکرده اند.

۴- افراد بیوه که دوباره ازدواج نکرده اند

۵- افراد همسر دار که به طور قانونی جدا از همدیگر هستند. مجموع گروه‌های مذکور به جز گروه اول را افراد ازدواج کرده تشکیل می‌دهند. (پرسا، ۱۹۸۹: ۱۳۵) در دفترهای سرشماری عمومی نفوس و مسکن ایران، جمعیت ۱۰ سال و بیشتر از نظر وضع زناشویی به چهار گروه اول تقسیم شده است.

ازدواج، جدایی، طلاق، بیوگی و ازدواج مجدد که در مجموع تأهل (nuptiality) نامیده می‌شود، به دلیل ارتباط با سن شروع و پایان تولید مثل و تشکیل و اضمحلال خانواده و خانوار اهمیت دارد. کانون اصلی توجه در واقع اثر تأهل بر الگوی باروری و سن ازدواج است که زنان را برای اولین بار در معرض بارور شدن قرار می‌دهد (نیوول، ۱۹۸۹: ۹۰)

از بررسی وضع زناشویی جمعیت دهسال و بیشتر چنین دریافت می‌شود که نسبت جمعیت حداقل یکبار ازدواج کرده از سال ۱۳۴۵ تا ۱۳۷۵ رو به کاهش بوده و در دهه ۷۵-۸۵ افزایش یافته، ولی نسبت جمعیت دارای همسر در مجموع کاهش یافته است. نسبت جمعیت بی همسر در اثر فوت به حدود نصف کاسته شده، در حالیکه نسبت جمعیت بی همسر در اثر طلاق تغییر

عمده‌ای نداشته است و نسبت جمعیت هرگز ازدواج نکرده افزایش قابل ملاحظه‌ای داشته است. (جدول شماره ۱)

کاهش نسبت دارای همسر و افزایش نسبت هرگز ازدواج نکرده باید در رابطه با وضع زناشویی گروه‌های سنی تبیین شود. زیرا این تغییر می‌تواند ناشی از کاهش پیش رسی ازدواج در گروه‌های سنی ۱۰-۱۴ و ۱۵-۱۹ زنان و ۱۵-۱۹ و ۲۰-۲۴ سال مردان و افزایش سن ازدواج باشد. بررسی الگوی سنی ازدواج به روشن شدن این امر کمک می‌کند.

جدول شماره ۱ - وضع زناشویی جمعیت دهسال و بیشتر (درصد)

هرگز ازدواج نکرده	یکبار ازدواج کرده			جمع	سال
	بی همسر در اثر طلاق	بی همسر در اثر فوت	دارای همسر		
۳۴	۰/۷	۶/۱	۶۳/۲	۶۵/۵	۱۳۴۵
۳۸/۲	۰/۵	۴/۶	۵۶/۶	۶۱/۸	۱۳۵۵
۳۶/۹	۰/۵	۴/۱	۵۶/۴	۶۱/۱	۱۳۶۵
۴۳/۴	۰/۴	۳/۵	۵۲/۳	۵۶/۱	۱۳۷۵
۳۹/۵	۰/۶	۳/۷	۵۵/۶	۶۰	۱۳۸۵

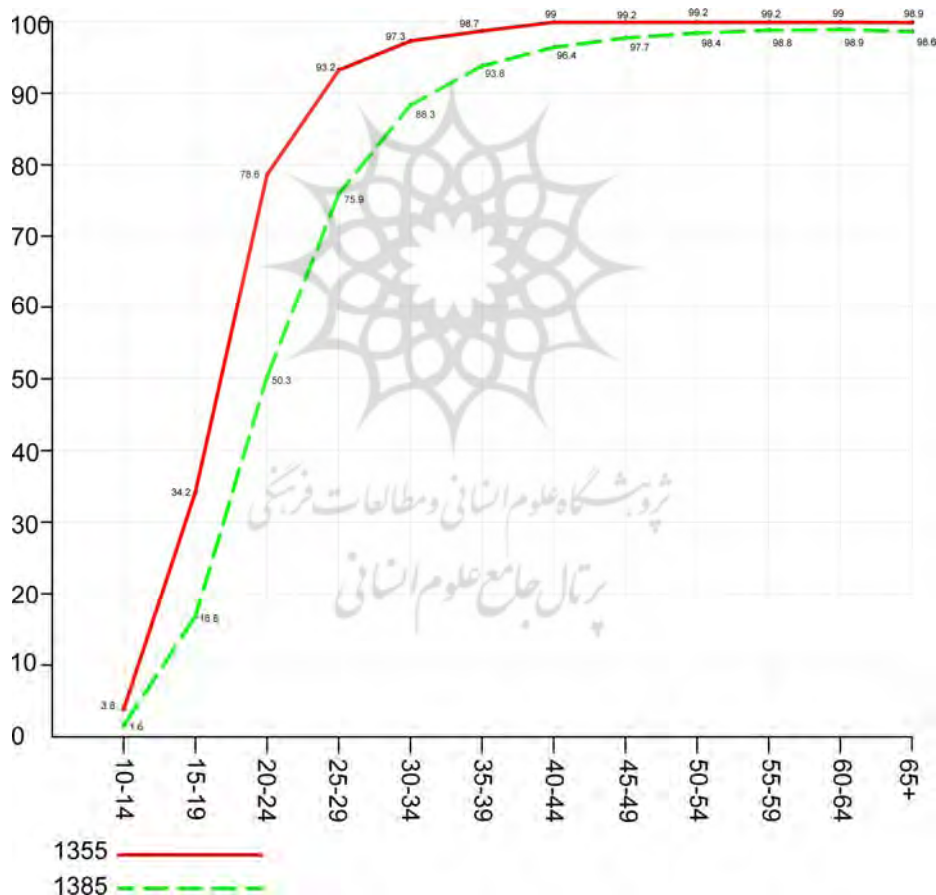
مأخذ: سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن سال‌های مختلف، کل کشور.

تفاوت سرجمع‌ها با عدد صد به دلیل به حساب نیامدن اظهار نشده‌ها بوده است.

۲- تغییر الگوی سنی ازدواج:

در جدول شماره ۲، نسبت ازدواج کرده‌ها، زن و مرد به تفکیک گروه‌های سنی در سرشماری‌های ۱۳۵۵ و ۱۳۸۵ آمده است. این جدول نشان می‌دهد که از پیش رسی ازدواج زنان در گروه‌های سنی ۱۰-۱۴ و ۱۵-۱۹ به نحو چشمگیری کاسته شده است. در فاصله سه دهه درصد زنان ازدواج کرده در گروه‌های سنی فوق و درصد مردان ازدواج کرده در گروه‌های سنی ۱۵-۱۹ و ۲۰-۲۴ به نصف کاهش یافته است. در گروه سنی ۲۵-۲۹ سال مردان

نیز این کاهش به چشم می‌خورد که حاکی از افزایش سن ازدواج است. نکته حائز اهمیت اینکه درصد ازدواج کرده‌های زن در گروه‌های سنی ۳۰-۳۴، ۳۵-۳۹، ۴۰-۴۴، ۴۵-۴۹ سال نیز کاهش یافته است و این نتیجه را به دست می‌دهد که هر چند با در نظر گرفتن سن ۵۰ سالگی به عنوان سن مجرد قطعی، هنوز درصد عمومیت ازدواج بسیار بالاست، ولی در دهه‌های آینده شاهد افزایش مجرد قطعی و کاهش عمومیت ازدواج به ویژه در میان زنان خواهیم بود. (نمودار شماره ۱ و جدول شماره ۲)

نمودار شماره ۱: تغییرات الگوی سنی ازدواج زنان در ایران ۱۳۵۵-۱۳۸۵

در جامعه روستایی که سن ازدواج پایین تر از شهری و عمومیت ازدواج بیشتر است، نیز کاهش قابل ملاحظه‌ای در نسبت ازدواج کرده‌ها در همه گروه‌های سنی مشاهده می‌شود و این کاهش در مقایسه با جامعه شهری چشم گیرتر است. در فاصله سال‌های ۱۳۵۵-۱۳۸۵ در مناطق روستایی از نسبت زنان ازدواج کرده در گروه‌های سنی ۳۰-۳۴ سال، ۱۳/۲ درصد، ۳۵-۳۹ سال، ۶/۶ درصد، ۴۰-۴۴ سال، ۲/۹ درصد و ۴۵-۴۹ سال، ۱/۲ درصد کاسته شده است. (جدول شماره ۳)

جدول شماره ۲- نسبت (درصد) ازدواج کرده‌ها در سال‌های ۱۳۵۵ و ۱۳۸۵

۱۳۸۵		۱۳۵۵		گروه‌های سنی
زن	مرد	زن	مرد	
۶۴/۱	۵۶/۱	۶۷/۳	۵۶/۵	کل
۱/۶	۰/۷	۳/۸	-	۱۰-۱۴
۱۶/۸	۲/۱	۳۴/۲	۶/۵	۱۵-۱۹
۵۰/۳	۲۱/۱	۷۸/۶	۳۹/۵	۲۰-۲۴
۷۵/۹	۶۳/۳	۹۳/۲	۷۷/۶	۲۵-۲۹
۸۸/۳	۹۷/۳	۹۷/۳	۹۲/۳	۳۰-۳۴
۹۳/۸	۹۴/۹	۹۸/۷	۹۶/۹	۳۵-۳۹
۹۶/۴	۹۷/۳	۹۹	۹۸/۲	۴۰-۴۴
۹۷/۷	۹۸/۳	۹۹/۲	۹۸/۸	۴۵-۴۹
۹۸/۴	۹۸/۸	۹۹/۲	۹۸/۹	۵۰-۵۴
۹۸/۸	۹۹	۹۹/۲	۹۹/۱	۵۵-۵۹
۹۸/۹	۹۹/۱	۹۹	۹۸/۹	۶۰-۶۴
۹۸/۶	۹۹/۱	۹۸/۹	۹۹	۶۵ و بیشتر

مأخذ: نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن سال‌های ۱۳۵۵ و ۱۳۸۵، کل کشور

جدول شماره ۳- نسبت (درصد زنان ازدواج کرده در مناطق شهری و روستایی)

مناطق روستایی		مناطق شهری		گروه‌های سنی
۱۳۸۵	۱۳۵۵	۱۳۸۵	۱۳۵۵	
۶۲/۳	۶۹/۱	۶۴/۹	۵۶/۳	کل
۲	-	۱/۴	-	۱۰-۱۴
۲	۲۶/۴	۱۴/۸	۳۰/۵	۱۵-۱۹
۵۳	۸۳/۶	۴۹/۲	۷۳/۹	۲۰-۲۴
۷۳/۲	۹۵/۷	۷۷/۱	۹۰/۸	۲۵-۲۹
۸۵/۱	۹۸/۳	۸۹/۷	۹۶/۲	۳۰-۳۴
۹۲/۶	۹۹/۲	۹۴/۳	۹۸/۱	۳۵-۳۹
۹۶/۴	۹۹/۳	۹۶/۴	۹۸/۶	۴۰-۴۴
۹۸/۲	۹۹/۴	۹۷/۵	۹۵/۵	۴۵-۴۹
۹۸/۹	۹۹/۴	۹۸/۲	۹۸/۹	۵۰-۵۴
۹۹/۲	۹۹/۴	۹۸/۵	۹۸/۹	۵۵-۵۹
۹۹/۱	۹۹/۲	۹۸/۳	۹۸/۶	۶۰-۶۴
۹۸/۷	۹۹/۲	۹۸/۵	۹۸/۶	۶۵ و بیشتر

مأخذ: سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۵۵ و ۱۳۸۵، کل کشور

۳- عمومیت ازدواج:

عمومیت ازدواج را می‌توان از نسبت افرادی که تا سن ۵۰ سالگی ازدواج کرده‌اند تشخیص داد. با فرض اینکه سن ۵۰ سالگی، سن مجرد قطعی است و افرادی که تا سن ۵۰ سالگی مجرد مانده‌اند، دیگر ازدواج نمی‌کنند، نسبت (درصد) مجرد قطعی در مقابل نسبت (درصد) عمومیت ازدواج محاسبه می‌شود. به دلیل ساختار فرهنگی - مذهبی عمومیت ازدواج در ایران هنوز در سطح بالایی است، ولی چنانچه در بحث الگوی سنی ازدواج مطرح شد، با

توجه به افزایش درصد ازدواج نکرده‌ها در گروه‌های سنی ۳۰ سال به بالا، احتمال افزایش مجرد قطعی و کاهش عمومیت ازدواج در دهه‌های آینده وجود دارد (جدول شماره ۴)

جدول شماره ۴- درصد عمومیت ازدواج بر حسب مردان و زنان

مناطق روستایی		مناطق شهری		کل کشور		سال
				زن	مرد	
زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	۱۳۴۵
۹۹/۵	۹۹/۲	۹۸/۷	۹۸/۴	۹۹/۳	۹۸/۹	۱۳۵۵
۹۹/۴	۹۸/۷	۹۸/۹	۹۸/۵	۹۹/۲	۹۸/۹	۱۳۶۵
۹۸/۹	۹۹/۱	۹۸/۲	۹۸/۱	۹۸/۶	۹۸/۴	۱۳۷۵
۹۹/۴	۹۹/۳	۹۸/۹	۹۹/۱	۹۹	۹۹/۲	۱۳۸۵
۹۹/۲	۹۹/۳	۹۸/۷	۹۹	۹۸/۹	۹۹/۱	

مأخذ: سال‌های ۱۳۵۵ و ۱۳۶۵، علیزاده، نگرش جمعیت‌شناختی بر تشکّل خانواده و باروری در ایران، سال‌های دیگر محاسبه شده از سرشماری‌های عمومی نفوسی و مسکن، کل کشور

۴- سن ازدواج:

گزارش‌های تحقیقی درباره خانواده، حاکی از آنست که همراه با تغییر شکل، ساخت و نقش خانواده در سراسر جهان، میانگین سن ازدواج به ویژه سن ازدواج زنان در همه کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه افزایش یافته که نتیجه آن تأخیر در تشکیل خانواده‌های جدید و در نهایت کاهش باروری بوده است (بروس و همکاران، ۱۹۹۵: ۱۵)

محاسبه‌های انجام شده بر مبنای داده‌های سرشماری عمومی نفوس و مسکن با روش غیرمستقیم (روش هاینال) گویای آنست که در ایران نیز سن ازدواج مردان و زنان در طی چهل سال گذشته (۸۵-۱۳۴۵) افزایش یافته است. این افزایش برای مردان کمتر و برای زنان بیشتر بوده است (جدول شماره ۵)

افزایش سن ازدواج مردان و زنان چه در مناطق شهری و چه در مناطق روستایی در دو دهه ۸۵-۱۳۶۵ صورت گرفته و در دو دهه قبل از آن (۶۵-۱۳۴۵) سن ازدواج مردان با تغییرات مختصری رو به کاهش یا ثابت بوده و سن ازدواج دختران نیز کاهش قابل ملاحظه‌ای نداشته است، در این صورت می‌توان گفت که بر خلاف برخی نظرات، علت افزایش نسبی سطح باروری در دهه ۶۵-۱۳۵۵، کاهش سن ازدواج نبوده، بلکه افزایش فراوانی ازدواج بوده است. یکی از دلایل افزایش نسبتاً شدید میانگین سن ازدواج زنان روستایی می‌تواند کاهش فراوانی ازدواج به دلیل مهاجرت مردان مجرد روستایی به شهرها باشد. در سال ۱۳۸۵، در مناطق روستایی تعداد زنان در مجموع گروه‌های سنی ۱۵ الی ۴۹ سال بیش از مردان و نسبت جنسی آنها ۹۵/۷ بوده است. با در نظر گرفتن اختلاف سن ازدواج زنان و مردان و زیادتر بودن تعداد جمعیت زنان در گروه‌های سنی پایین تر به نسبت مردان در گروه‌های سنی بالاتر (در جمعیت ۴۹-۱۵ سال) عدم تعادل در عرضه و تقاضای ازدواج در مناطق روستایی بیشتر آشکار می‌شود. برای مقایسه عرضه و تقاضای ازدواج، هر چند تفاوت میانگین سن در اولین ازدواج زنان و مردان در سال ۱۳۸۵ در مناطق شهری ۳/۲ سال و در مناطق روستایی ۲/۱ سال بوده است، ولی با توجه به تقسیم‌بندی وضع زناشویی جمعیت ۱۰ سال و بیشتر بر حسب گروه‌های سنی خرد (پنجساله) با فرض پنج سال اختلاف سن ازدواج مردان و زنان مشاهده می‌شود که در مناطق شهری، نسبت دختران هرگز ازدواج نکرده در گروه سنی ۲۴-۲۰ سال به مردان هرگز ازدواج نکرده گروه سنی ۲۹-۲۵ سال ۱/۶ و در مناطق روستایی ۱/۸ است که اضافه جمعیت بیشتر دختران را نسبت به پسران در سن ازدواج نشان می‌دهد. به عبارت دیگر، عدم تعادل در عرضه و تقاضای ازدواج در جامعه روستایی بیش از شهری است. این محاسبه برای دختران ۱۹-۱۵ سال مجرد به پسران ۲۴-۲۰ سال مجرد به دلیل احتمال کم شماری مردان در سن خدمت نظام وظیفه (۲۴-۲۰ سال) از اعتبار کمتری برخوردار است.

عدم تعادل در عرضه و تقاضای ازدواج که به دان «مضیقۀ ازدواج» گویند، ناشی از بالا بودن سطح باروری در گذشته و عامل مهاجرت است. به بیان دیگر، زیاد بودن تعداد دختران نسبت به پسران در سنین بالاتر، نتیجه بالا بودن سطح بارداری ایران تا قبل از سال ۱۳۶۸ است و با ادامه کاهش باروری، حالت متعادل تری در نسبت دختران به پسران پدید خواهد آمد. ولی مهاجرت بیشتر پسران به خارج از کشور مانع از تعادل کامل خواهد شد و ادامه مهاجرت پسران روستایی به شهرها نیز اثر کاهش باروری در تعادل عرضه و تقاضای ازدواج در مناطق روستایی را خنثی خواهد کرد.

در افزایش سن ازدواج دو دسته عوامل خواسته یا ناخواسته نقش داشته اند. از میان عوامل خواسته، بی شک سواد و تحصیلات باعث بالا رفتن سن ازدواج شده است. یک بررسی آماری نشان می دهد که افزایش سن ازدواج در میان زنان و مردان با سواد بیشتر از زنان و مردان بی سواد بوده است (بلادی موسوی، ۱۳۷۸: ۸۹) افزایش نسبی اشتغال زنان نیز در این مورد بی تأثیر نبوده است. عوامل ناخواسته شامل گرانی یا کمبود ملزومات اولیه تشکیل خانواده یعنی مسکن، شغل، هزینه ازدواج و هزینه جهیزیه می شود.

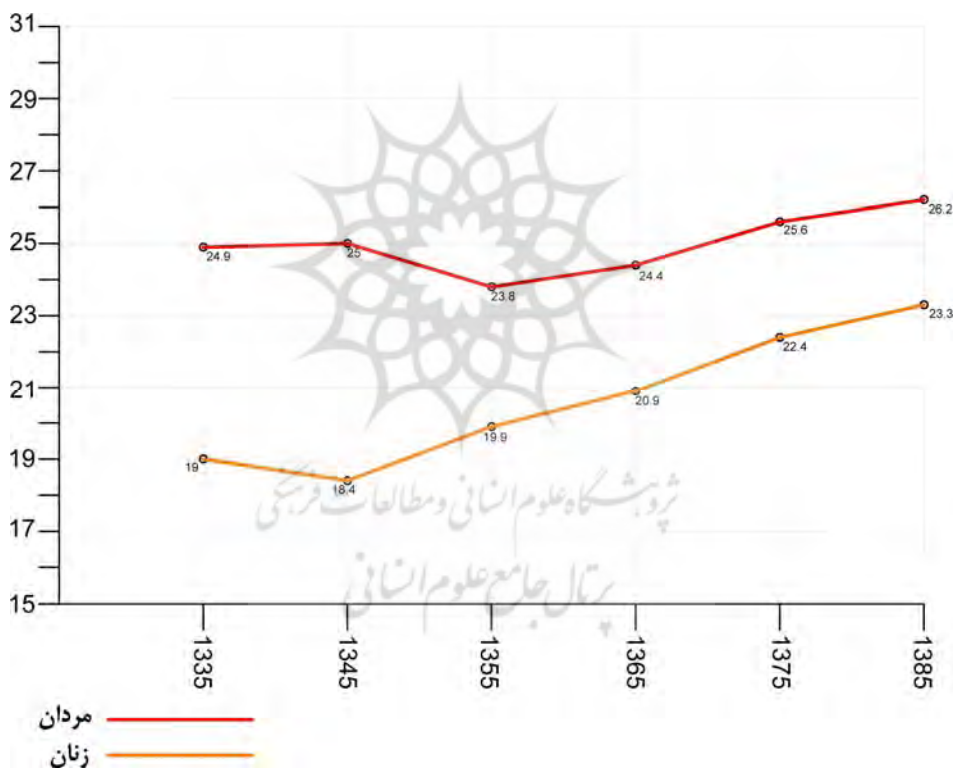
جدول شماره ۵- میانگین سن در اولین ازدواج

مناطق روستایی		مناطق شهری		کل کشور		سال
زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	
۱۹/۳	۲۴/۳	۱۸/۵	۲۵/۷	۱۹	۲۴/۹	۱۳۳۵
۱۷/۹	۲۴/۴	۱۹	۲۵/۶	۱۸/۴	۲۵	۱۳۴۵
۱۹/۱	۲۲/۷	۲۰/۲	۲۵/۱	۱۹/۷	۲۴/۱	۱۳۵۵
۱۹/۶	۲۲/۸	۲۰/۳	۲۴/۴	۱۹/۹	۲۳/۸	۱۳۶۵
۲۰/۸	۲۳/۵	۲۱/۱	۲۴/۹	۲۰/۹	۲۴/۴	۱۳۷۰
۲۲/۳	۲۴/۶	۲۲/۵	۲۶/۲	۲۲/۴	۲۵/۶	۱۳۷۵
۲۳/۴	۲۵/۵	۲۳/۳	۲۶/۵	۲۳/۳	۲۶/۲	۱۳۸۵

مأخذ: نوالهی و فتحی، جمعیت شناسی اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ایران

۵- میزان‌های ازدواج و طلاق:

بررسی میزان‌های ناخالص ازدواج و طلاق در کل کشور، حاکی از افزایش هر دو آنهاست، ولی نسبت ازدواج به طلاق کاهش یافته است. به ترتیبی که میزان ناخالص ازدواج که در سال ۱۳۷۵، ۷/۹۸ در هزار بوده با روند صعودی در سال ۱۳۸۵ به ۱۱/۰۴ در هزار رسیده است. میزان ناخالص طلاق نیز در طی این مدت از ۰/۶۳ در هزار به ۱/۳۳ در هزار افزایش یافته است. در حالیکه نسبت ازدواج به طلاق از ۱۲/۷ به ۸/۳ کاهش یافته است.

نمودار شماره ۲: میانگین سن در اولین ازدواج

جدول شماره ۶- میزان‌های ناخالص ازدواج و طلاق و نسبت ازدواج به طلاق

سال	میزان ناخالص ازدواج	میزان ناخالص طلاق	نسبت ازدواج به طلاق
۱۳۷۵	۷/۹۸	۰/۶۳	۱۲/۷
۱۳۷۶	۸/۳۹	۰/۶۹	۱۲/۲
۱۳۷۷	۸/۶۰	۰/۶۹	۱۲/۵
۱۳۷۸	۹/۷۵	۰/۸۰	۱۲
۱۳۷۹	۱۰/۱۵	۰/۸۵	۱۲
۱۳۸۰	۹/۹۱	۰/۹۴	۱۰/۶
۱۳۸۱	۹/۸۳	۱/۰۲	۹/۷
۱۳۸۲	۱۰/۱۱	۱/۰۷	۹/۴
۱۳۸۳	۱۰/۵۶	۱/۰۸	۹/۸
۱۳۸۴	۱۱/۲۹	۱/۲۱	۹/۳
۱۳۸۵	۱۱/۰۴	۱/۲۳	۸/۳

مأخذ: ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۰، مرکز آمار ایران، تحلیلی بر ویژگی‌های ازدواج در ایران. سال‌های بعد محاسبه شده از روی داده‌های سالنامه‌های آماری کشور

نتیجه گیری:

در چند دهه اخیر، به دلیل تحولات اجتماعی و تغییرات سریعی که در ساختار اجتماعی ایران پدید آمده، شکل، ساخت و نقش خانواده دگرگون شده و به تبع آن، وضع زناشویی جمعیت ایران نیز دستخوش تغییر گشته است. افزایش شهرنشینی، فروپاشی خانواده گسترده و شبکه خویشاوندی، افزایش سواد عمومی و تحصیلات، به ویژه تحصیلات زنان و اشتغال بیشتر آنان در فعالیت‌های برون خانواده، افزایش هزینه زندگی، به ویژه هزینه مسکن، ازدواج و جهیزیه، کاهش ارزش اقتصادی و افزایش هزینه فرزند، رواج نسبی تفکر عقلانی و اشاعه نوآوری‌ها، از جمله عوامل موثر در تحول وضع زناشویی جمعیت ایران بوده اند. در این رابطه تغییر الگوی سنی ازدواج بیش از همه نمایان است؛ و حاکی از کاهش پیش رسی ازدواج،

افزایش سن ازدواج و کاهش نسبت ازدواج کرده‌ها در گروه‌های سنی بیش از ۳۰ سال است که ادامه روند آن منجر به کاهش عمومیت ازدواج در سال‌های آینده خواهد شد. افزایش توامان میزان‌های ازدواج و طلاق ضمن آنکه نشانگر رونق زناشویی است، حکایت از کاهش دوام آن دارد. به ویژه آنکه این افزایش با کاهش نسبت ازدواج به طلاق همراه بوده است.

منابع:

- ۱- بلادی موسوی، صدرالدین، بررسی تحول ازدواج در ایران (۱۳۷۵-۱۳۳۵) فصلنامه جمعیت، شماره ۲۷ و ۲۸، بهار و تابستان ۱۳۷۸.
- ۲- تایلور، هوارد (ویراستار) (۱۳۶۸) باروری و جمعیت، ترجمه زهرا پورانصاری و علی ناصری، مرکز نشر دانشگاهی، تهران.
- ۳- علیزاده، محمد. جزایری، شهین (۱۳۷۰) نگرش جمعیت‌شناختی بر تشکل خانواده و باروری در ایران، دفتر جمعیت و نیروی انسانی، سازمان برنامه و بودجه، تهران.
- ۴- مرکز آمار ایران، سرشماری عمومی نفوس و مسکن، سال‌های ۷۵، ۶۵، ۵۵، ۴۵ و ۸۵، کل کشور، تهران.
- ۵- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری کشور، سال‌های مختلف، تهران.
- ۶- مرکز آمار ایران، (۱۳۸۳) تحلیلی بر ویژگی‌های ازدواج در ایران (گرایش‌ها و روندها)، تهران.
- ۷- مرکز آمار ایران (۱۳۷۷) نماگرهای جمعیتی ایران (۱۳۷۵-۱۳۳۵) تهران.
- ۸- نورالهی، طه؛ فتحی، الهام (۱۳۸۸) جمعیت‌شناسی اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ایران (در دست انتشار)
- 9- Bruce, Judith, Llyod, Cynthia B and Ann Leonard (1995) Families in Focus, the population council, New York.
- 10- Newell, Colin (1989) Methods and Models in Demography, Belhaven press, London.
- 11- Pressat, Roland (1989) Dictionary of Demography, Edited by christopher Wilson, Blackwell, London.